

Nr 18.

Ankom till riksdagens kansli den 11 mars 1929 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående lagstiftning rörande expropriation av mark för förbättring av ofullständiga jordbruk m. m.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionen nr 186 i första kammaren av herr *Lindhagen* samt motionerna i andra kammaren nr 276 av herrar *Andersson* i Tungelsta och *Johansson* i Uppmälby och nr 316 av herr *Wiklund* i Byske m. fl.

I motionerna I: 186 och II: 316 har yrkats, att riksdagen beträffande förbättring av ofullständiga jordbruk samt förekommande av sådana jordbruk ville hos Kungl. Maj:t begära

1) förslag till ändamålets vinnande genom en effektiv rättsordning, tryggad genom lag, ledd av samhället och stödd av expropriationsrätt;

2) låta verkställa en, såvitt möjligt, oväldig undersökning, i vad mån nya ofullständiga eller alldeles missbildade jordbruk utstyckas under sken av laga förrättning.

I motionen II: 276 har hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till lag, som möjliggör att från större egendomar exproprieras odlingsbar mark för utökning av ofullständiga jordbruk.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för berörda yrkanden, får utskottet hänvisa till motionernas innehåll.

I. Frågan angående expropriationslagstiftning för förbättring av ofullständiga jordbruk.

*Norrlands-
kommitténs
betänkande
och av det-
samma för-
anledd lag-
stiftning till
förebyggande
av ofullstän-
diga jordbruk.*

I norrlandskommitténs den 27 oktober 1904 avlämnade betänkande föreslogs bland andra åtgärder till vidmakthållande och stärkande av den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna samt främjande av jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar utfärdande av en särskild ägostyckningslag för de fem nordligaste länen ävensom särskilda bestämmelser angående jordavsöndring i dessa och Kopparbergs län. Genom de sålunda föreslagna åtgärderna avsågs att förhindra den olämpliga styck-

ning av jorden, som konstaterats äga rum, i synnerhet då trävarubolagen skilde skogsmarken å sina fastigheter från den egentliga inägojorden. I anslutning till dessa lagförslag förordade kommittén tillika utfärdande av provisoriskt förbud mot ägostyckning i de fem norra länen. Till motivering härav anförde kommittén bl. a.:

Under tiden, sedan de gällande bestämmelserna om ägostyckning trätt i kraft, hade ett stort antal jordbrukslotter blivit avstyckade från sågverksindustriens skogshemman, utan att ens den allra nödvändigaste husbehovsskog därvid medföljt. Och det vore att vänta, att, så snart kommitténs förslag i avseende å ägostyckningsinstitutets reformerande blivit offentligen framlagda, en del sågverksbolag skulle skynda sig att avstycka inägorna från sina hemman utan nödig skogs-, betes- och odlingsmark samt att det skulle lyckas dem att medhinna detta, innan ens en provisorisk lag angående förbud tillsvidare mot ägostyckning kunde bli utfärdad. Det vore sålunda att förvänta, att i Norrland komme att finnas ett avsevärt antal jordbruksfastigheter, som med avseende å sin framtida bestämmelse måste anses vara på ett ödesdigert sätt stympade. Det kunde därför till äventyrs bli nödvändigt att taga under övertvägande, huruvida icke åtgärder borde vidtagas för att på expropriationsväg komplettera dessa fastigheter genom deras utökande med nödig skogs-, betes- och odlingsmark. Särskilt torde sådana åtgärder bli nödvändiga, därest icke ägostyckningsinstitutets tillämpning för den närmaste tiden inskränktes såsom ovan antytts. Kommittén ansåge emellertid, att man i berörda hänseende kunde avvakta, vad framtiden bure i sitt sköte, och att man för det dåvarande kunde inskränka sig till antagande av en lag om förbud tillsvidare mot ägostyckning i de fem nordligaste länen.

Till kommitténs utlåtande var emellertid fogad reservation av herr *Lindhagen*, vilken med instämmande av herr *Bromée* i Billsta hemställde, att staten måtte i och för upplåtelse till jordbrukare berättigas att från trävaruindustriens hemman mot ersättning expropria vad som erfordrades bl. a. för redan utbrutna inägolotters komplettering i erforderlig mån med inägor, husbehovsskog, odlingsmark och bete. Vid reservationen var fogat ett utkast till lag om skyldighet i vissa fall för jordägare i Norrland och Dalarna att avstå mark för jordbruksändamål, vilket förslag innehöll bestämmelser i bl. a. nyss angivna syfte.

På grundval av norrlandskommitténs betänkande genomfördes år 1905 provisorisk lag med vissa inskränkande bestämmelser i fråga om ägostyckning i de fem norrländska länen, år 1907 lag med vissa bestämmelser i fråga om jordavsöndring i dessa och Kopparbergs län (den s. k. norrländska jordavsöndringslagen) samt 1909 en definitiv ägostyckningslag för de fem norrländska länen.

Sedan Kungl. Maj:t den 30 december 1911 uppdragit åt landshövdingen Johan Widén att verkställa utredning rörande verkningarna av lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom samt detta uppdrag sedermera vidgats till att avse jämväl verkningarna av nyss omnämnda särskilda lagstiftning för Norrland i fråga om ägostyckning och jordavsöndring, framlade Widén i betänkande den 16 juni 1913 resultatet av sin utredning. I detta betänkande anfördes bl. a.:

Utredning angående verkningarna av norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagarna.

Bolagens hemman hade i mycket betydande omfattning undergått ägostyckning, vilken i de allra flesta fall åsyftat inägornas skiljande från den egentliga skogsmarken. Det framginge ock, att dessa styckningar till långt övervägande del blivit verkställda, innan den särskilda ägostyckningslagstiftningen för Norrland trätt i kraft. I särskilt stor omfattning torde tillstånd till ägostyckning sökts under åren näst före den inskränkande författningens tillkomst. Det vore alltså uppenbart, att bland bolagen rått en livlig önskan att i tid bestyra om verkställandet av dylika förrättningar, innan de genom lagstiftning blevo tvingade att vid inägornas fränskiljande även medtaga erforderliga delar av utmarken. Det hade upplysts, att flera av de största jordägande bolagen redan före ikraftträdandet av 1905 års lag låtit ägostycka så många av sina hemman, som överhuvud taget lämpade sig därför, och att i övrigt jordavsöndringsinstitutet i stort antal fall använts under tiden näst efter nyssnämnda lags antagande för att med kringgående därav fränskilja inägojorden från hemmanen. I fråga om de ägostyckningar, som ägt rum enligt de särskilt för Norrland i sådant avseende gällande lagarna, gåve utredningen vid handen, att arealen av den inägolotterna tillagda inrösningsjorden genomsnittligen uppgått till för de tre sydligare länen omkring 10 hektar samt i Västerbottens läns kusttrakter 6—8 hektar och i dess lappmarker 30—40 hektar. För Norrbottens län kunde intet säkert genomsnittstal angivas, då styckningarna varit så få. Arealen avrösningsjord, som tilldelats inägolotterna, växlade betydligt. I Gävleborgs och Västerbottens län hade den uppgått till något över 15 hektar, i Jämtlands län till över 30 hektar och i Västerbottens läns kusttrakter till ej fullt 15 hektar. I sistnämnda läns lappmarker hade skogsanslagen varit ganska drygt tilltagna; likaså vid de få styckningarna i Norrbottens län. Samtliga skogsanslag understego emellertid i regel betydligt de minimibelopp, som av norrlandskommittén i dess förslag till ägostyckningslag angivits. Därtill komme, att det ytterst sällan vore den bästa skogsmarken, som vid ägostyckning av bolagshemman tillades inägolotterna. I regel kunde den icke alls karakteriseras såsom god skogsmark. Å den tillagda skogsloten befintliga naturliga ängsmarker och odlingsmark avskildes ofta. Likaså fräntoges inägolott, som vore belägen intill sjö eller vattendrag, esomoftast själva strandområdet, även då detta utgjordes av inägojord. På så sätt minskades hemmanets bärkraft och utvecklingsmöjligheter väsentligt, och en i sådan riktning fortsatt utveckling skulle medföra en betydande social olägenhet.

I betänkandet föreslogos vissa ändringar i den norrländska ägostyckningslagstiftningen. Däremot framlades intet förslag till åtgärder i syfte att göra de redan utbrutna inägolotterna ur jordbrukssynpunkt mera ändamålsenliga.

Den varmländska jordundersökningen och av denna föranledd lagstiftning. I det av särskilt tillkallade sakkunniga (den s. k. jordundersökningen) år 1915 framlagda betänkandet angående jordförhållandena i Värmlands län föreslogs bl. a. utsträckande av de norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagarnas tillämpningsområde till att omfatta jämväl nämnda län. Till motivering härför anfördes huvudsakligen:

Ehuru ägostyckningsförfarandet icke vunnit någon allmän tillämpning från bolags eller skogsspekulantens sida, gåvo likväl de ägostyckningar, som ägt rum, till större delen anledning till samma anmärkningar, som riktats mot ägostyckningarna i de norrländska länen, innan en speciell lagstiftning för dessa ännu kommit till stånd. Husbehovsskog, betesrätt och utmark tillades sålunda inägolotterna intill eller under det minimum, som oundgängligen vore nödvändigt. Särskilt vore detta fallet vid de ägostyckningar, varigenom en-

skilda skogsspekulanter, ofta kort efter sina fastighetsförvärv, avskilde inägorna från skogsmarken. Men vanligen voro ägostyckningarna mindre tillfredsställande, även när bolagen understundom utstyckade inägorna.

Genom år 1917 tillkomna lagar blevo de norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagarna utsträckta att gälla jämväl för Värmlands län.

Då jordkommissionen den 29 november 1918 tillsattes, uppdrogs åt denna bl. a. att verkställa utredning och avgiva förslag, huruvida och i vad mån tvångsavlösning av jord för tillgodoseende av jordbruksändamål, utöver vad för det dåvarande vore stadgat, borde på lagstiftningens väg genomföras. Till fullgörande härav avlämnade kommissionen den 28 februari 1923 principutlåtande rörande lagbestämmelser om avlösning av vissa arrendejordbruk samt förbättring av ofullständiga jordbruk jämte ett av kommissionens ordförande, herr Lindhagen, för dennes del uppgjort utkast till lag i förenämnda ämnen.

Innan utskottet övergår att redogöra för innehållet i berörda utlåtande och lagutkast, såvitt angår nu förevarande fråga, må emellertid anmärkas, att kommissionen den 11 november 1922 till Kungl. Maj:t överlämnat redogörelse för en på kommissionens föranstaltande verkställd utredning angående verkningarna av de norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagarna, såvitt anginge tiden 1913—1918. Denna utredning, vilken utgör en komplettering av den förut berörda Widénska utredningen, utvisar, att en ökning av genomsnittsarealen av de avstyckade inägotterna under angivna tid ägt rum i alla län med undantag för Jämtlands län. I förhållande till de i Widénska utredningen förekommande siffrorna uppgår ökningen för inrösningsjorden till i genomsnitt för samtliga län 4.1 hektar. Beträffande avrösningsjorden är ökningen i medeltal för samtliga län 12 hektar. Denna sistnämnda ökning angives emellertid väsentligen bero på det stora antalet styckningar, som ägt rum i det nordligaste länet.

Vidare må här från en på grundval av svaren å en av kommissionen företagen enquête utarbetad redogörelse återgivas följande till belysning av det i motionerna väckta spörsmål:

Ägostyckningar och jordavsöndringar från bondhemman hava ej varit talrika. Då understundom dylik jorddelning ägt rum, synes den så gott som alltid hava skett på ett sätt, som ej äventyrat bondgårdarnas bestånd såsom självständiga jordbruk, och har varken skogsmark eller inägojord fränsålts i större omfattning än att den för hemmanen behållna jorden av olika ägoslag varit tillräcklig. Något annat synes ej heller hava varit att förvänta, då man av uppgiftslämnarnas meddelanden erfar, att böndernas nämnda obehägenhet att fränsälja någon del av sina hemman oftast är orsakad just av farhåga, att jordbruket skall skadas. När därför ägostyckning eller jordavsöndring förekommit, har densamma oftast bestått däri, att något från gården avlagset liggande skogsskifte eller någon obekvämt belägen nyodling eller inäga fränsålts. I de fall, då köparen av det från ett bondhemman ägostyckade eller avsöndrade jordområdet avsett att därå driva jordbruk, har det ofta visat sig, att den nya brukningsdelen varit alltför liten för att brukaren skulle å densamma kunna vinna sin bärgning.

Ägostyckning eller jordavsöndring synes hava varit mycket vanlig i fråga om jord, som förvärvats av bolag och enskilda spekulanter utanför de verk-

Jordkommissionen.

liga jordbrukarnas yrkesklass. Då avsikten med bolagens och de enskilda spekulanternas jordförvärv i det övervägande antalet fall varit att komma i besittning av *skogstillgångarna* å de köpta fastigheterna, är det givet, att dessa i icke-jordbrukares ägo komma fastigheter ofta blivit föremål för ägostyckning eller jordavsöndring på så sätt, att inägojorden försålts till jordbrukare, medan de delar av fastigheterna, som varit skogbärande, stannat i säljarnas händer. Köparen av inägojorden har ofta nog ej tilldelats någon skogsmark. I de fall, då med inägojorden följt skog, har denna sällan varit tillräcklig för husbehovet. Vad ovan anförts om inägojordens försäljning med ringa eller ingen tilldelning av skogsmark, gäller huvudsakligast skogsbygderna i södra Sverige, framför allt Kronobergs län och Jönköpings län samt norra delen av Kristianstads län. Från dessa trakter förspörjes vidare, hurusom dylika jordbruk utan skogstillgång ej kunna giva sina brukare full bärgning, utan äro dessa hänvisade till att genom skogsarbeten och dylikt åt bolag och enskilda industriidkare söka vinna sin huvudsakliga utkomst. Ej sällan komma ägarna till dessa svaga jordbruk på obestånd, så att de måste lämna sina fastigheter. Inom Älvsborgs län synas förhållandena hava varit något gynnsammare.

Jordstyckningsbolagens och de enskilda jordstyckningsspekulanternas verksamhet har till övervägande del berört egendomar i de trakter, där för jordbruksnäringen funnits mera gynnsamma förutsättningar och där det på den grund varit av mindre betydelse för jordbrukets bestånd, om skogsmark tillagts de genom styckningarna bildade nya jordbruken. Det är därför mera sällan det i uppgiftslämnarnas meddelanden göras några erinringar av det innehåll, att jordbrukens fortbestånd äventyrats därigenom, att de ej erhållit tillräcklig skogsmark. Även där skogstillgångar funnits, synes jordstyckningsföretagens jorddelning hava skett efter mera sunda principer än övriga bolags och enskilda spekulanter avstyckningar av jord. För jordstyckningsbolagen och jordstyckningsspekulanterna har ju huvuduppgiften varit egendomarnas styckning, och dessa jordägare, till skillnad från andra bolag och enskilda spekulanter, hava sålunda ej för egen del behållit skogsmarken, utan vanligen uppdelat densamma på de nya jordbruken. Emellertid kan det ej förnekas, att även jordstyckningsbolagen och de enskilda spekulanterna i jordstyckning understundom förfarit i likhet med andra bolag och enskilda spekulanter i de fall, då styckningar verkställt av egendomar med större skogstillgångar, i det att åkerjorden och ängsmarken avsöndrats och styckats till småbruk, medan skogen behållits. Ofta nog har även tillgått så, att, sedan skogstillgångarna tillgodogjorts, egendomarna i sin helhet styckats och försålts i smärre lotter.

Då dylikt förekommit i trakter, varest skogstillgångar äro nödvändiga för jordbrukets stöd, hava de genom styckningarna uppkomna nya jordbruken givetvis gått till mötes en vansklig framtid. Jordstyckningar i större skala synas dock hava varit ganska sällsynta inom de trakter, där skogstillgång är för jordbruket ett oeftergivligt villkor. Såsom förut nämnts, hava nämligen jordstyckningsbolagens och de enskilda jordstyckningsspekulanternas verksamhet huvudsakligen varit förlagd till områden, där skogstillgången ej är av avgörande betydelse för jordbruket. Från dessa områden återfinnas många uttalanden, som giva vid handen, att de genom de senaste årtiondenas lagstiftning tillkomna lättnaderna i jordstyckningsförfarandet varit av stor betydelse för bildandet av mindre, självständiga jordbruk. Ett ökat antal självvägande jordbrukare har sålunda tillkommit under årens lopp, vilket visat sina gynnsamma verkningar främst ur allmän social synpunkt. Men även för jordbrukets skötsel har uppdelningen av större jorddomäner i mindre jordbruk ej sällan visat sig mycket fördelaktig. Särskilt gäller detta fränsäljning av avsides belägna utågor, vilka under den tid, de ingått i större jordbruks drift, i regel åtnjutit en ganska svag

hävd, men, sedan de avsöndrats till småbruk, blivit föremål för en omsorgsfull och intresserad skötsel från de nya självägande småbrukarnas sida.

Uttalanden om att de genom ägostyckningar och jordavsöndringar nybildade småbruken i vissa fall blivit för små, så att ägarna icke därå kunna erhålla sin utkomst, komma ofta till synes i uppgiftslämnarnas utsagor, vilket gör, att den i det föregående berörda jorddelning, som verkställdes av olika jordstyckningsföretag, ej företer endast gynnsamma, utan även ofördelaktiga sidor. Bortsett från Södermanlands län, där jordstyckningen i allmänhet förlupit på ett tillfredsställande sätt, synes särskilt den inom Mälardalen genom ägostyckningar och jordavsöndringar i stor skala skedda jordparcelleringen haft till resultat, att mångenstädes bildats jordbruk med alltför liten areal för att kunna giva brukarna ens den nödortfästaste bärgning. Även inom vissa trakter av södra Sverige, särskilt i Kronobergs län och norra delen av Kristianstads län, har i ej ringa utsträckning förekommit jordstyckning med liknande resultat. Från Skaraborgs län samt, om ock i mindre omfattning, från Älvsborgs län omtalas likaledes, att de genom ägostyckningar och avsöndringar tillkomna nya jordbruken tilltagits så små, att de ej kunnat bereda sina ägare utkomst, något som måste anses synnerligen olyckligt i bygder, där det ej gives tillfällen till extraförtjänster genom dagsverken hos större jordbrukare eller genom arbete vid industriella företag. Att jordstyckningsbolagen och andra jordstyckningsspekulanter ofta nog styckat egendomarna i allt för små lotter, är väl i första hand beroende därpå, att köparna till de avstyckade jordlotterna ej befunnit sig i sådana ekonomiska omständigheter, att de kunnat förvärva för full besuttenhet tillräckliga arealer. Det i många fall otillfredsställande resultatet av jorddelningen kan därför ej uteslutande läggas jordstyckningsbolagen och jordstyckningsspekulanterna till last. Vad man däremot kan förebrå dem är, att, efter vad som ofta framhålls, till mindre jordbruk och s. k. egna hem ej sällan utskiftats den till egendomarna hörande sämre jorden, medan de bästa ägorna behållits vid huvudgården.

En omständighet, som även i många fall bidragit till det mindre gynnsamma resultatet av jordstyckningarna, är, att köparna till de avstyckade områdena understundom icke varit jordbrukare utan personer från andra yrkesklasser. Givet är, att det för dylika personer blivit särskilt vanskligt att å de små och ofta nog av skuld betungade områdena vinna sin utkomst.

Tillika må anmärkas, att kommissionen i en den 10 januari 1923 till chefen för justitiedepartementet ingiven skrivelse angående förlängning av vissa arrendeavtal anfört bl. a:

Den tillämnade lagstiftningens om avlösning av arrendejordbruk uppgift vore bl. a. att tillse, att de avlösta arrendejordbruken erhöles tillräckligt med odlingsbar jord samt husbehovsskog och bete, de sistnämnda förmånerna i den mån de kunde skäligen erhållas. Det låge i sakens natur, att ett sålunda nybildat jordbruk måste om möjligt vara tillräckligt för att försörja en familj. Erfarenheterna icke minst från egnahemsrörelsen hade ådagalagt, huru misslyckat ett upprättande av nya jordbruk i allmänhet bleve utan en sådan förtänksamhet. Det låge emellertid självfallet i de stora jordägarnas, särskilt bolagens, intresse att förekomma en sådan förpliktelse genom att på något sätt gå lagstiftningen i förväg. Från kommunalnämnderna hade också på kommissionens förfrågan meddelats, att ägostyckningar, som enligt gällande lag finge okontrollerat äga rum hur som helst, mångenstädes skett och fortfarande påginge på sådant sätt, att arrendejordbruk utbrötes utan att erhålla behöriga tilldelningar. Enligt vad som försports hade i stor utsträckning ägostyckningar av arrendejordbruk även ägt rum på lager utan försäljning tillsvidare.

varmed ej förnuftigtvis kunde avses annat än att på det sättet vara beredd att kunna möta och mota en blivande lagstiftning.

I sitt ovan berörda principutlåtande anförde kommissionen, såvitt angår frågan om förbättrande av ofullständiga jordbruk, bl. a. följande:

Såsom av norrlandskommitténs utredning framginge, hade, innan den norrländska ägostyckningslagen tillkommit, i ganska stor utsträckning gamla bondejordbruk blivit av bolag utbrutna på ett för jordbruket ofördelaktigt sätt. Likaledes visade värmlandsundersökningens och jordkommissionens enquêter, att i övriga delar av riket en sådan företeelse gjort sig gällande och fortfarande ägde rum. Av bolag plägade ock utstyckas jordbruk på lager utan någon omedelbar försäljning. Det vore uppenbart en stor skada för det allmänna och framtida släkten, att möjligheterna till självständiga jordbruk och särskilt de gamla bondgårdarnas återupprättande på detta sätt opåttalt skövlades. Detta gäve, såvitt kommissionen förstode, fullt fog att genom lagstiftningens mellankomst förbättra dessa felaktigt utbrutna jordbruk med felande tillbehör från huvudfastigheten.

Norrlandskommittén hade länge varit sysselsatt med formulering av lagbestämmelser i sådant syfte. Emellertid hade kommitténs majoritet på sistone beslutat att ej framföra denna fråga. Tiden för upptagande av kommitténs uppslag syntes jordkommissionen nu vara inne. Möjligheten till en dylik rekonstruktion av jordbruk borde därvid utsträckas till hela landet.

Det funnes emellertid här och var i vårt land talrika mindre jordbruk, som icke uppkommit på förenämnda sätt, men i alla fall vore förkrympta och otjänliga för sitt ändamål. När i närheten funnes större egendomar, tillhöriga bolag, och även andra, från vilka, utan synnerlig olägenhet för huvudfastigheterna, tillfälle erbjödes att kunna komplettera de ofullständiga jordbruken, borde en sådan utväg hållas öppen av lagstiftningen även för sådana fall, att de båda fastigheterna icke uppkommit genom den enas utbrytning ur den andra utan tillhörde olika kamerala enheter.

Med gällande lag kunde i detta senare fall någon juridisk sammanslagning icke äga rum. Detta hindrade dock icke, att ett bärkraftigt jordbruk kunde bildas genom att i samma ägares hand sammanföra två eller flera stycken från olika fastigheter. Emellertid borde i den nya skifteslagstiftningen särskild uppmärksamhet ägnas åt möjligheten att sammanföra dylika ägor till en odelbar fastighet.

Det av herr *Lindhagen* uppgjorda, vid kommissionens utlåtande fogade utkastet till lag om avlösning av osjälvständiga jordbruk samt förbättring av ofullständiga jordbruk innehåller i sistnämnda hänseende huvudsakligen följande bestämmelser:

Från bolag, ekonomisk förening, enskild spekulant eller annan större egendomsägare tillhörig fastighet utbrutet och avyttrat förutvarande arrende- eller därmed likställt jordbruk, vars odlade jord beträffande kameralt självständig, under huvudgård lydande fastighet ej överstiger 25 hektar och, i fråga om torp eller annan kameralt osjälvständig jordbrukslägenhet, ej överstiger 25 hektar och, inberäknat ängs- och hagmark, ej understiger 2 hektar och som till uppenbart men för jordbruket vid utbrytandet och avyttringen ej försetts med jord eller servitutsrätt uti i lagutkastet närmare angiven utsträckning, skall kunna för vad sålunda felas erhålla fyllnad från den fastighet, varifrån det utbrutits. För det fall att jordbruket utbrutits genom ägostyckning utan att sedermera överlätas till annan ägare, skall sådan komplettering ock kunna äga rum. Även i andra än sålunda angivna fall kan ofullständigt jordbruk

med minst 2, högst 10 hektar åkerjord på enahanda sätt förbättras med mark eller servitutsrätt från annan fastighet, oavsett huruvida jordbruket ursprungligen utbrutits från denna eller icke. Förutsättningarna härför äro, att uppenbart behov därav föreligger, att något synnerligt men i fråga om jordbrukets drift och skogens vård ej tillskyndas den fastighet, som skall avstå mark eller servitutsrätt, och att sistnämnda fastighet antingen tillhör bolag, ekonomisk förening eller enskild spekulant eller innehåller mera än 75 hektar åker eller 150 hektar skogsmark. Kan frivillig uppgörelse ej träffas angående väckt anspråk på visst områdes avskiljande, skall frågan, efter framställning av jordkommissionen i länet, prövas av en avlösningsnämnd, bestående av en lantmätare som ordförande samt två kommunala ledamöter, samtliga utsedda på visst närmare angivet sätt. Till förrättningen, vilken skall vara att anse som en laga lantmåteriförrättning, skola kallas jordägaren samt in-teckningshavare och övriga rättsägare beträffande det område, om vars frånskiljande det är fråga. Lösen för området bestämmes efter det värde, som med hänsyn till dess läge och beskaffenhet kan anses skäligt. Till ledning skall tjäna taxeringsvärdet å den fastighet, vartill området hör. Lider annan än jordens ägare intrång genom frånskiljandet, skall ersättning utgivas. Jorden skall utbrytas genom ägostyckning eller avsöndring. Kostnaden för förrättningen skall i första hand gäldas av staten. Nittio dagar efter det avlösningsnämndens beslut om frånskiljandet vunnit laga kraft, skall jordkommissionen hos länsstyrelsen nedsätta den bestämda löseskillingen. Sedan beslut om fastställelse av ägostyckning eller avsöndring vunnit laga kraft, skall länsstyrelsen fördela löseskillingen, därvid, för den händelse det frånskilda området på grund av in-teckning häftar för fordran, avkomsträtt eller annan förmån eller enligt 11 kapitlet 2 § jordabalken kan i ägarens hand häfta för fordran eller annan rätt, som nyss sagts, bestämmelserna om fördelning hos överexekutor av köpeskillingen för utmätningssvis såld fast egendom skola lända till efterrättelse. Området övergår till nye ägaren fritt från ansvar för in-tecknad gäld eller annan rätt av nyss angiven beskaffenhet. Området skall därefter enligt närmare angivna regler sammanläggas med den hemmanslott eller lägenhet, för vars förbättrande det avskilts, till en fastighet. Är den ursprungliga hemmanslott eller lägenheten besvärad av in-teckning, skall denna vara gällande jämväl i det tillagda området.

Till jordkommissionens principutlåtande, såvitt här är i fråga, hava anslutit sig fyra ledamöter av kommissionen, nämligen herrar Lindhagen, Ingeström, Johansson i Uppmälby och Pettersson i Hällbacken.

Två ledamöter av kommissionen, herrar Ehrenborg och Jansson i Edsbäcken, hava för sin del framlagt ett särskilt utkast till lag om rätt i vissa fall för arrendator att inlösa på arrende innehaft område. Detta förslag innefattar, såsom av rubriken framgår, inga bestämmelser angående förbättring av ofullständiga jordbruk.

Aterstående två ledamöter, herrar Wohlin och Olsson i Kullenbergstorp, hava avgivit ett särskilt principuttalande, däri emellertid sistnämnda fråga ej heller blivit berörd.

I de yttranden, som inforrats över jordkommissionens betänkande, del VI, varuti dess ovannämnda principutlåtande om avlösnings av vissa mindre arrendejordbruk samt förbättring av ofullständiga jordbruk ingår, hava särskilda

*Yttranden
över jordkom-
missionens
betänkande.*

uttalanden angående kommissionens förslag i sistnämnda hänseende i allmänhet icke gjorts. Undantagsvis förekomma dock sådana.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anför sålunda: Vad principutlåtandet innehåller om förbättring av ofullständiga jordbruk finner länsstyrelsen beaktansvärt. Det finnes här i länet åtskilliga hemmanslotter, uppkomna genom ägostyckning före norrländska ägostyckningslagens tillkomst, vilka utbrutits på sådant sätt, att de måste sägas vara olämpliga för jordbruksändamål. En komplettering av dessa vore därför synnerligen önskvärd. Därest med hänsyn jämväl till andra orter missförhållandena på detta område finnas vara av sådan omfattning, att en särskild lagstiftning anses böra komma till stånd, är länsstyrelsen dock icke beredd att giva sin anslutning till det förslag, att ett ofullständigt jordbruk kompletteras med mark från annan fastighet än den, från vilken jordbruket tidigare utbrutits. Härtill vill länsstyrelsen hava framhållit, att en särskild noggrann prövning av kompletteringsens behövlighet bör äga rum, innan sådan sker.

Lantbruksstyrelsen har framhållit, bl. a., att, därest vid hittills å frivillighetens väg skedd frigörelse av torpställen och mindre arrendejordbruk åsidosatts något, som skäligen bort iakttagas för att i alla hänseenden åt det nya jordbruket skänka de bästa möjliga förutsättningar för jordbruksdriftens framgångsrika bedrivande, torde detta förhållande knappast påkalla en särskild lagstiftning av mera genomgripande och omfattande natur. Skulle några bestämmelser i förevarande avseende anses önskvärda utöver redan befintliga, torde dessa eventuellt kunna införas i gällande lagar om fastighetsdelning.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län har förklarat sig icke hava något att erinra mot principuttalandet.

Övriga myndigheter hava ställt sig avvisande mot utlåtandet i dess helhet, därvid framhållits, att något behov av den ifrågasatta lagstiftningen ej förefunnes samt att densamma skulle medföra ett alltför starkt ingrepp i äganderätten och medföra betänkliga konsekvenser.

Frågans behandling vid 1925 års riksdag.

Vid 1925 års riksdag väcktes inom båda kamrarna motioner i ämnet, nämligen i första kammaren av herr Lindhagen med instämmande beträffande motionens yrkande av herr Luterkort m. fl. (motion nr 168) och i andra kammaren av herr Pettersson i Hällbacken m. fl. (motion nr 173). I motionerna yrkades, att riksdagen ville anhålla hos regeringen, att, på sätt norrlandskommittén och jordkommissionen ansett nödigt, måtte övervägas och för riksdagen framläggas förslag till lagstiftning om förbättring av ofullständiga jordbruk.

Över motionerna avgav andra lagutskottet utlåtande, nr 31, däri utskottet, sedan redogörelse lämnats för frågans tidigare behandling, anförde följande:

Under de senaste årtiondena har man i avsevärd utsträckning sökt att genom lämplig lagstiftning förhindra en ur jordbrukssynpunkt ofördelaktig styckning av jorden, och torde det kunna förutsättas, att detta strävande skall i ökad omfattning göra sig gällande vid genomförandet av den nya skifteslagstiftning, vartill förslag torde vara att förvänta till nästkommande års riksdag.

Emellertid torde det vara obestridligt, att i trots härav inom vårt land föfinnes ett ej ringa antal jordbruk, vilka icke i den utsträckning, det ur synpunkten av deras ändamålsenlighet såsom självständiga försörjningskällor vore önskligt, äro försedda med odlad eller odlingsbar jord, husbehovsskog,

bete och annat dylikt tillbehör. Anledningarna härtill äro givetvis många-handa. En av de måhända viktigaste torde vara att söka i det utnyttjande, som trävarubolag och skogsspekulanter i Norrland gjort av den tidigare även där förefintliga möjligheten att från skogsmarken avskilja inägojorden utan hänsyn till de därigenom uppkomna inägotlotternas lämplighet såsom självständiga jordbruksfastigheter. Jämväl den av staten understödda egnahemsrörelsen torde under tidigare år ofta hava givit upphov till alltför små och för litet bärkraftiga jordbruk. Emellertid må ej förglömmas, att de ekonomiska konjunkturerna och vissa förändringar i avseende å jordbruksdriften givetvis också härvidlag spelat in. Lotter, som vid utbrytningen från annan fastighet måhända med rätta beräknats i och för sig eller i förening med andra i trakten till buds stående förvärvskällor kunna giva tillräckligt uppehälle för en familj, hava sedermera på grund av ändrade konjukturer och driftsmetoder eller genom bortfallandet av möjligheter till biförtjänst kommit att framstå såsom i jordbrukshänseende ofullständiga.

Åtgärder, som underlätta att på lämpligt sätt komplettera dylika ofullständiga jordbruk, äro enligt utskottets mening väl förtjänta att understödjas. Av ej ringa vikt härutinnan torde vara att få undanröjda de hinder, som för närvarande uppstålla sig emot sammanläggning av olika fastigheter eller fastighetsdelar å landet. Såsom i det föregående antytts, torde detta önskemål kunna förväntas komma att i en snar framtid bliva tillgodosett i samband med den nya skifteslagstiftningen. Av betydelse härvidlag torde ock vara att få underlättat möjligheterna att göra frångilda fastighetsdelar gravationsfria. Detta är nämligen, såsom bekant, för närvarande i många fall förenat med ej obetydliga svårigheter och kostnader.

Då motionärerna nu påyrka övertygande och framläggande av förslag till lagstiftning angående förbättring av ofullständiga jordbruk, torde det få förutsättas, att denna lagstiftning avses att byggas å rätt till expropriation, på föranstaltande och bekostnad i första hand av staten, utav för ändamålet nödiga områden från såväl den fastighet, varifrån det ofullständiga jordbruket utbrutits, som ock annan angränsande fastighet, allt i huvudsaklig överensstämmelse med det vid jordkommissionens ovan berörda principutlåtande fogade, av herr Lindhagen uppgjorda lagutkastet. Mot en tvångslagstiftning av den sålunda ifrågasatta innebörden resa sig avsevärda betänkligheter. Att medgiva expropriationsrätt för ett behov av nu förevarande slag, vilket i praktiken måste visa sig vara ytterst svårbedömbart och föremål för skiftande subjektiva meningar, skulle utan tvivel komma att visa sig bliva förenat med ej ringa vanskligheter. Än mera torde detta bliva fallet, när expropriationsrätten skulle kunna göras gällande gent emot personer, vilka för bedrivande av sin likartade förvärvsverksamhet måhända äro i åtskilligt beroende av tillgången till det område, som med expropriationen är avsett, och vilka ej haft något som helst att göra med uppkomsten av det missförhållande, som genom expropriationen skulle rättas till. Medgivas må emellertid, att beträffande särskilt av trävarubolagen före norrländska ägostyckningslagens tillkomst inom av denna berörda län vidtagna ägostyckningar, vid vilka för jordbruk avsedda hemmanslotter utlagts utan tillräcklig skogstilldelning m. m., statliga åtgärder kunna tänkas behöva ifrågakomma för att bereda sålunda utbrutna jordbruk för deras bärighet erforderliga ytterligare tilldelningar från respektive huvudfastigheter. Huruvida åvägabringande av en särskild lagstiftning skall visa sig vara för detta ändamål erforderligt, låter sig ej på grundval av nu föreliggande uppgifter bedöma. Skulle hinder befinnas möta för frivilliga förvärv från vederbörande bolag av nödiga tilläggsområden, torde i samband med andra hithörande spørsmål denna fråga böra upptagas till vidare övertygande. Att härom nu på grundval av förevarande motioner göra

en särskild framställning till Kungl. Maj:t finner emellertid utskottet ej vara av förhållandena påkallat.

Utskottet hemställde, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer anfördes inom utskottet dels av herrar Linder, Svensson i Skönsberg och Olovson i Västerås, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen med anledning av förevarande motioner måtte besluta skrivelse till Kungl. Maj:t i motionernas syfte, och dels av herr Lindhagen, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen ville hos regeringen begära övervägande av en lagstiftning och andra åtgärder för förbättring av ofullständiga jordbruk.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagens båda kamrar.

*Frågans be-
handling vid
1926 års
riksdag.*

Vid 1926 års riksdag väcktes två motioner, nr 135 i första kammaren av herr Lindhagen och nr 178 i andra kammaren av herr Herou m. fl., vari framställdes enahanda yrkande, som i nyssnämnda motioner I: 168 och II: 173 vid 1925 års riksdag.

Andra lagutskottet hemställde i utlåtande nr 15, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. I sitt utlåtande erinrade utskottet om tillkallandet av 1925 års kolonisationssakkunniga och samma års undersökningskommission för upplåtelse av jord ävensom om innehållet av det för årets riksdag framlagda förslaget om ny jorddelningslagstiftning. Härefter anförde utskottet följande.

Den lämnade redogörelsen giver, enligt utskottets uppfattning, vid handen, att det i motionerna väckta spörsmålet för närvarande är föremål för övervägande såväl vid den pågående undersökningen rörande möjligheten att uppbringa jord för bildande av nya jordbruk och utvidgning av ofullständiga jordbruk som vid den under riksdagens prövning liggande frågan om ny jorddelningslagstiftning. Man synes under sådana förhållanden för närvarande icke kunna bilda sig någon mera bestämd uppfattning om den utsträckning, i vilken den i motionerna framförda jordfrågan under den närmaste tiden kan väntas bliva främjad genom statens understödande verksamhet eller genom annan lagstiftning än expropriationslagstiftning. Det är tydligt, att man till följd härav även saknar möjlighet att nu överblicka det område, inom vilket sistnämnda slag av lagstiftning skulle kunna avses att komma till användning.

En ledamot hemställde i reservation till utskottets betänkande, att riksdagen måtte bifalla motionerna.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

*Frågans be-
handling vid
1927 års
riksdag.*

Vid 1927 års riksdag hemställdes i en inom första kammaren av herr Lindhagen väckt motion, nr 168, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t 1) begära att vid övervägandet av jordfrågorna jämväl beaktas nödvändigheten av ett expropriationsförfarande såsom ett yttersta medel i strävandet för bl. a. fulländning av ofullkomliga jordbruk, samt, om detta icke bifölles, 2) åtminstone hemställa, att det för 1925 års kolonisationssakkunniga i deras instruktion intagna förbudet att befatta sig med expropriationsfrågan måtte varda upphävt.

Första kammarens andra tillfälliga utskott avstyrkte enhälligt motionen i sitt utlåtande nr 2.

Första kammaren biföll utskottets hemställan.

Vid fjolårets riksdag framlade Kungl. Maj:t i proposition nr 97 förslag till omorganisation av egnahemsverksamheten. I berörda förslag upptogos vissa åtgärder för utveckling av ofullständiga jordbruk, främst införande av s. k. tilläggs lån.

*Frågans be-
handling vid
1928 års
riksdag.*

I samband med propositionen behandlades vissa motioner, avseende frågan om expropriationslagstiftning till stöd för bl. a. fulländning av ofullständiga jordbruk.

Sålunda hemställde herr Lindhagen i motion nr 204 i första kammaren, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära expropriationslagstiftning såsom ett yttersta medel i strävandena för bl. a. fulländning av ofullkomliga jordbruk.

Under hänvisning till nämnda motion hemställdes av herr Hage m. fl. i motion nr 360 i andra kammaren, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära, att vid överbägandet av jordfrågorna jämväl beaktades behovet av ett expropriationsförfarande såsom ett yttersta medel i strävandet för bl. a. fulländning av ofullkomliga jordbruk.

Vidare hemställdes i en inom första kammaren av herr Lindhagen väckt motion, nr 269, att riksdagen med anledning av egnahemspropositionen, såvitt den rörde förbättring av ofullständiga jordbruk, ville besluta sådana ändringar och tillägg i förslaget, att på lämpligt sätt gäves skäligen expropriationsbestämmelser för vinnande av erforderliga och rimliga uppgörelser vid den tid, på den plats, i den omfattning, mot det pris och till förmån för den person som vederbör.

Slutligen hemställdes i de likalydande motionerna nr 163 i första kammaren av herr Möller m. fl. och nr 295 i andra kammaren av herr Hansson i Stockholm m. fl., om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förslag till expropriation av mark för bl. a. utvidgning av ofullständiga jordbruk.

Sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet, som till förberedande behandling förehade ärendet, godkände i huvudsak propositionen samt hemställde i sitt utlåtande nr 2 om avslag å de ovannämnda motionerna, varvid utskottet efter en kortfattad redogörelse för frågans tidigare behandling anförde följande.

Såsom framgår av i detta utlåtande redan lämnad redogörelse har riksdagen tidigare och senast under åren 1924—1927 haft att taga ståndpunkt till motionsvis framställda förslag rörande expropriationslagstiftning till stöd för strävandena att anskaffa jord för bildande av nya jordbruk, att frilösa arrendejordbruk, att utveckla ofullständiga jordbruk och att anskaffa tomtmark för nya bostäder. Därvid har riksdagen funnit sålunda framställda förslag icke för-
anleda någon riksdagens åtgärd.

I anslutning till den ståndpunkt, riksdagen sålunda hittills intagit, vill utskottet avstyrka de motionsvis nu framställda djupt ingripande förslagen om expropriationsinstitutets utsträckning att avse anskaffande av mark jämväl för de i motionerna åsyftade nya ändamålen. Några framträdande svårigheter att i den fria marknaden uppbringa erforderlig jord för hithörande ändamål torde för närvarande icke gör sig gällande, och genom det av utskottet ovan tillstyrkta förslaget om egnahemsverksamhetens utveckling, åsyftande jämte annat

rationellare anordning för jordanskaffning, böra ökade möjligheter öppnas för tillgodoseende av förefintliga jordbehov.

Reservationer anfördes. Tre ledamöter hemställde, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära övervägande och förslag till expropriationslagstiftning såsom ett yttersta medel i strävandena för bildande av nya jordbruk, frilösning av arrendejordbruk, fulländning av ofullständiga jordbruk samt anskaffande av tomtmark för nya bostäder och andra erforderliga ändamål.

Fyra andra ledamöter yrkade, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till sådana ändringar i gällande lag om expropriation, som erfordras för att bereda möjlighet till expropriation av mark för tillgodoseende jämväl av i motionerna I: 163 och II: 295 angivna ändamål.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

II. Frågan om undersökning i vad mån ofullständiga eller aldeles missbildade jordbruk utstyckas under sken av laga förrättning.

I motionerna I: 186 och II: 316 hava framställts vissa anmärkningar mot tillämpningen av den nya jorddelningslagen. Sålunda har gjorts gällande, att på grund av bristande kontroll över lantmåteriförrättningarna en mängd ofullständiga jordbruk kunde komma till stånd. Vidare har i motionerna påståtts, att vid avstyckningar enligt den nya lagen i vissa fall husbehovsskog utlagts alltför långt ifrån inägora.

Utskottet. Frågan om åtgärder för utveckling av ofullständiga jordbruk har under de senaste åren varit föremål för särskild uppmärksamhet. Att stor vikt bör fästas vid främjandet av detta ändamål är också allmänt erkänt. Verkställd utredning har givit vid handen, att antalet jordbrukslägenheter, vilka kunna betecknas såsom ofullständiga, är synnerligen stort. Spörsmålet har ingående dryftats av 1925 års kolonisationssakkunniga. I sitt förslag angående omorganisation av den statsunderstödda egnahemsverksamheten föreslog de sakkunniga åtgärder i syfte, att tillskottsjord anskaffades till de för små jordbruket, att kredit bereddes innehavarna för tillskottsjordens förvärv och för den sålunda vidgade eller förutvarande arealens tillgodogörande genom odling eller andra kulturåtgärder eller genom åbyggnadernas på grund härav eventuellt behöfliga till- eller ombyggnad ävensom att direkt ekonomisk hjälp lämnades innehavarna till uppmuntran och underlättande av dylika nyttiga arbeten. Statens medverkan härvid borde enligt de sakkunnigas mening ske i omedelbar anslutning till egnahemsverksamheten i övrigt. Under erinran att enligt dåvarande egnahemslånebestämmelser finge tilläggs lån — avsedda för utvidgning av jordområdet å jordbrukslägenhet eller bostadslägenhets omläggning till jordbrukslägenhet — blott beviljas person, som redan innehade egnahemslån, förordade de sakkunniga utvidgad kreditgivning till ofullständiga jordbruks utveckling genom att särskilda lån ur egnahemslånefonden (»tilläggs lån») finge utlämnas, även om den person, som avsåg att utvidga och förbättra in-

nehavd lägenhet till ett mera bärkraftigt jordbruk, icke förut åtnjöte statens egnahemslån. För utlämnande av dylika tilläggslån skulle, jämte de för egnahemslåneverksamheten i allmänhet gällande föreskrifter, särskilda villkor och bestämmelser lända till efterrättelse. Dessa riktlinjer upptogos i den proposition i ämnet (nr 97), som förelades fjolårets riksdag, och vunno riksdagens godkännande.

Utskottet vill ävenledes erinra därom, att vid 1926 års riksdag genomförts ny skifteslagstiftning, som möjliggör sammanläggning av fastigheter för bildande av lämpliga jordbruk.

Av betydelse torde även vara frågan om beredande av möjlighet att på ett lämpligt sätt göra styckningslotter fria från ansvar för inteckningar i deras stamfastigheter eller i allt fall förbättra dylika lotters ställning med hänsyn till detta ansvar. I detta ämne föreligger proposition, nr 4, vid innevarande års riksdag. Jämväl den år 1925 genomförda författningsändringen i syfte att göra relaxationsförfarandet billigare torde hava inverkan i det avseende, varom nu är fråga.

De åtgärder, som vidtagits till främjande av det i motionerna angivna syftet, hava givetvis ännu icke kunnat bära frukt. Att innan erfarenhet vunnits om åtgärdernas ändamålsenlighet vidtaga tvångsåtgärder, anser utskottet icke välbetänkt. Utskottet får därför avstyrka bifall till motionerna i denna del.

De upplysningar, som utskottet införskaffat rörande den nya jorddelningslagstiftningens tillämpning av rikets lantmätare, hava icke bekräftat de farhågor, som uttryckts i andra punkten av motionerna I: 186 och II: 316. Utskottet saknar sålunda anledning att tillstyrka bifall till den ifrågasatta undersökningen.

Under hänvisning till vad ovan anförts får utskottet hemställa,

- 1) att yrkandet under punkt 1) i motionerna I: 186 och II: 316 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- 2) att yrkandet under punkt 2) i motionerna I: 186 och II: 316 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt
- 3) att motionen II: 276 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 mars 1929.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman*, *Frändén*, *Österström** och *Lindhagen*, fröken *Hesselgren* samt herrar *Berglund**, *Norman** och *Löfvander**;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i *Skövde**, *Ödström**, *Johansson* i *Sollefteå*, *Olovson* i *Västerås*, *Andersson* i *Rasjön*, *Gardell* i *Gans*, *Pettersson* i *Hällbacken* och *Sandström*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Lindhagen, Berglund, Norman, Johansson* i Sollefteå och *Petersson* i Hällbacken, vilka tillstyrkt bifall till motionernas olika yrkanden.

Till stöd för dessa yrkanden har herr *Lindhagen* ytterligare anfört:

»*Förbättring av ofullständiga jordbruk* upptogs redan inom norrlandskommittén till övervägande. Sedan har angelägenheten oavslutligen blivit berörd genom riksdagsmotioner samt även i Värmlandsundersökningens och jordkommissionens betänkanden. Ehuru 1925 års riksdag ställde sig avvisande, har dock nu plötsligt ett intresse givit sig tillkänna. Även i detta fall bygger utskottet på »frivilligheten» såsom den angelägenhet, som bör gå före alla andra, oberoende av resultatet. Även optimister på frivillighetsfronten hava dock uttalat sig totalt pessimistiskt om dess möjligheter på denna punkt.

De av utskottet uppräknade utvägar, som i denna angelägenhet erbjudits hushållningssällskapens statsunderstödda egnahemsverksamhet, äro uppenbarligen företrädesvis pappersföreskrifter. Till och med utskottet har nödgats erkänna, att dessa åtgärder »givetvis ännu icke kunnat bära frukt». Enligt sakens natur föreligga ringa utsikter, att de kunna bära frukt även för framtiden annat än möjligen i några undantagsfall. En jordreform i ett så vittgående och viktigt syfte måste planläggas för en vittgående praktik.

Även här vältrar man initiativet över på den svagare parten, som skulle skyddas och understödjas. Den lille jordinnehavaren förmår icke detta och äventyrar att komma i onåd hos den jordägare, från vars mark tillskottet skulle komma och av vilken innehavaren av det ofullständiga jordbruket ofta är beroende för sin utkomst.

Beträffande tillkomsten av *nya ofullständiga jordbruk under sken av laga förrättning* hänvisas till motionernas utveckling av detta ämne. En stor fara hotar här enligt kända förhållanden och ortsbefolkningars vittnesbörd. Utskottet har intet annat att förmåla härom, än att farhågorna icke bekräftas av de upplysningar, som utskottet införskaffat rörande den nya jorddelningslagstiftningens tillämpning av rikets lantmätare. Utskottet nämner icke, vari dessa upplysningar bestått och utskottet bibragtes icke heller någon kännedom därom under debatten. Däremot borde, synes mig, utskottet känt sig manat till eftertanke av de upplysningar, som inom utskottet gavs från storindustriellt håll, att tilldelningen av skogsmark alltid kommer att möta motstånd från jordägaren. Det stora spektaklet, att såsom blivit upplyst småbruk tilldelas husbehovsskog på tre till fyra mils avstånd från gården, har utskottet alldeles förbigått. Endast den omständigheten är väl tillräcklig uppfordran till en riksdagskrivelse.

Motionen II: 276 sammanfaller i väsentliga delar med yrkandet under punkt 1) i de övriga motionerna. Därom gäller vad som för enahanda fall yttrats i reservationen till betänkandet nr 15 om bildandet av nya jordbruk. Nämda motion borde därför hava sammanförts med första delen i de andra motionerna till en gemensam hemställan i utskottets utlåtande under punkt 1)»;

2) av herr *Olovson* i Västerås, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»De skäl, som i motionerna anförts för lagstiftning rörande expropriation av jord för utökning av ofullständiga jordbruk, har utskottet funnit vara bärande. Det måste anses vara ett samhällsintresse av första ordningen, att befintlig odlingsbar jord på rimliga villkor blir ställd till förfogande för angivna ändamål.

Utskottet får därför hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till lag, som möjliggör att från större egendomar exproprieras odlingsbar mark för utökning av ofullständiga jordbruk.»
